

**ADABIY ASARLAR ORQALI O‘QUVCHILARDA MA’NAVIY-AXLOQIY
TARBIYANI SHAKLLANTIRISH**

*O‘zbekiston Respublikasi IIV 1 sonli Toshkent akademik litseyi Tillarni
o‘rganish kafedrasida ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi*

Bayxanova Mavluda G‘ulomovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili va adabiyot fanlari doirasida adabiy asarlarning o‘quvchilar ma’naviy-axloqiy tarbiyasini shakllantirishdagi ahamiyati chuqur tahlil qilinadi. Badiiy adabiyotning tarbiyaviy imkoniyatlari, o‘quvchilarning ruhiy olami va shaxsiy kamolotiga ta’siri ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan yoritiladi. Shuningdek, adabiyot darslarida tarbiyaviy maqsadni samarali amalga oshirishga xizmat qiluvchi metod va yondashuvlar asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: adabiy asar, ma’naviy-axloqiy tarbiya, ona tili va adabiyot, badiiy tafakkur, tarbiyaviy ta’lim, milliy qadriyatlar

Zamonaviy ta’lim tizimida shaxsni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Bugungi jamiyatga nafaqat bilimli, balki yuksak ma’naviyatli, mustaqil fikrlay oladigan, axloqan yetuk insonlar zarur. Ana shu jarayonda ona tili va adabiyot fanlari muhim tarbiyaviy vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Ona tili va adabiyot fanlari orqali o‘quvchilarda ma’naviy-axloqiy tarbiyani shakllantirish masalasi ko‘plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Ushbu yo‘nalishdagi ilmiy manbalar asosan adabiyotning tarbiyaviy imkoniyatlari, badiiy asarlarning shaxs kamolotiga ta’siri hamda ta’lim jarayonida pedagogik yondashuvlar masalalarini qamrab oladi.

Adabiyot o‘qitish metodikasiga oid tadqiqotlarda Yo‘ldoshev J. adabiy asarlarni tahlil qilish jarayonida o‘quvchilarning ma’naviy dunyosini boyitish, ularni mustaqil va tanqidiy fikrlashga yo‘naltirish zarurligini qayd etadi. Uning fikricha, adabiyot darslarida faqat mazmunni o‘rganish emas, balki asarning g‘oyaviy-badiiy va tarbiyaviy jihatlarini ochib berish muhim hisoblanadi.

Qosimov S.ning ona tili ta’limiga oid ilmiy ishlari ona tili va adabiyot fanlarining o‘zaro uzviy bog‘liqligini ko‘rsatadi. Muallif ona tili darslarida tanlangan matnlar orqali o‘quvchilarda axloqiy tushunchalar va nutq madaniyatini shakllantirish mumkinligini asoslab beradi. Bu yondashuv adabiyot fanining tarbiyaviy imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Pedagogika va tarbiya nazariyasiga oid tadqiqotlarda G‘ulomov A. tarbiyaviy ta’lim tushunchasini ilgari surib, fanlarni o‘qitish jarayonida tarbiya va ta’limning uzviyligini ta’kidlaydi. Uning ilmiy qarashlari adabiyot darslarida ma’naviy-axloqiy tarbiyani tizimli ravishda amalga oshirish zarurligini ko‘rsatadi.

Shuningdek, normativ-huquqiy hujjatlarda, xususan, O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunida yosh avlodni ma’naviy-axloqiy jihatdan barkamol etib tarbiyalash ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri sifatida belgilangan. Ushbu hujjatlar

ona tili va adabiyot fanlari orqali tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirish uchun huquqiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Umuman olganda, tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, adabiy asarlar o‘quvchilarda ma‘naviy-axloqiy tarbiyani shakllantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Biroq mavjud tadqiqotlarda ushbu masalani zamonaviy ta‘lim sharoitida, innovatsion metodlar bilan uyg‘un holda yoritish zarurati saqlanib qolmoqda. Mazkur maqola aynan shu jihatni ochib berishga qaratilgan.

Adabiyot inson qalbiga bevosita ta‘sir etuvchi san‘at turi bo‘lib, u hayotiy voqealar, insoniy munosabatlar va axloqiy masalalarni badiiy obrazlar orqali yoritadi. O‘quvchi adabiy asar qahramonlari taqdiri orqali hayotni anglaydi, o‘z xulq-atvorini baholaydi va axloqiy mezonlarni shakllantiradi. Shu sababli adabiyot darslarini tarbiyaviy jihatdan to‘g‘ri tashkil etish bugungi pedagog oldidagi muhim vazifalardan biridir.

Adabiy asarlar o‘quvchilar ongida ma‘naviy tushunchalarni shakllantiruvchi kuchli tarbiyaviy manba hisoblanadi. Mumtoz va zamonaviy adabiyot namunalari orqali insoniy fazilatlar — halollik, adolat, mehr-oqibat, vatanparvarlik, fidoyilik kabi tushunchalar o‘quvchi qalbiga singdiriladi.

Masalan, adabiy qahramonlarning hayotiy kurashi, ichki kechinmalari va qaror qabul qilish jarayonlari o‘quvchilarda empatiya, ya‘ni boshqalarning holatini his etish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu esa ularning axloqiy ongini mustahkamlaydi.

Adabiyot darslarida faqat syujet va obrazlarni o‘rganish bilan cheklanib qolmasdan, asarning g‘oyaviy-tarbiyaviy mazmunini ochib berish muhimdir. O‘qituvchi: qahramonlar xatti-harakatini baholatish, muammoli savollar asosida bahs tashkil etish, hayotiy vaziyatlar bilan taqqoslash

orqali o‘quvchilarni chuqur mushohada qilishga undaydi.

Ona tili darslarida esa tanlangan matnlar orqali axloqiy mazmunni anglash, fikrni madaniyatli ifodalash va muloqot madaniyatini rivojlantirish mumkin. Bu fanlar o‘zaro uyg‘unlikda olib borilganda tarbiyaviy ta‘sir yanada kuchayadi.

Adabiy asarlar o‘quvchilarda milliy qadriyatlar — urf-odatlar, an‘analar, tarixiy xotira va milliy g‘ururni shakllantiradi. Shu bilan birga, umuminsoniy qadriyatlar ham adabiyot orqali chuqur singdiriladi. Insonparvarlik, tinchlik, bag‘rikenglik kabi tushunchalar badiiy obrazlar orqali o‘quvchi ongida mustahkam o‘rin egallaydi.

Bu jarayon yoshlarning jamiyatda faol, mas‘uliyatli va ma‘naviy yetuk shaxs bo‘lib shakllanishiga xizmat qiladi.

Adabiy asarlarni tahlil qilish o‘quvchilarning mustaqil va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Insho, esse, munozara va ijodiy topshiriqlar orqali o‘quvchilar o‘z nuqtayi nazarini asoslab berishga o‘rganadilar. Bu esa ularning nutqiy savodxonligini oshirish bilan birga, shaxsiy pozitsiyasini shakllantiradi.

Xulosa qilib aytganda, ona tili va adabiyot fanlari orqali o‘quvchilarda ma‘naviy-axloqiy tarbiyani shakllantirish ta‘lim jarayonining muhim va ajralmas qismidir. Adabiy asarlarni chuqur, tizimli va tarbiyaviy yondashuv asosida o‘qitish orqali o‘quvchilarda axloqiy ong, estetik did va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish mumkin.

20-Dekabr, 2025-yil

Zamonaviy pedagogik metodlar bilan uyg'un holda olib borilgan adabiyot darslari barkamol, ma'naviy yetuk avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Yo'ldoshev J. Adabiyot o'qitish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2018.
2. Qosimov S. Ona tili ta'limida zamonaviy yondashuvlar. – Toshkent: O'qituvchi, 2017.
3. G'ulomov A. Pedagogika va tarbiya nazariyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2019.
4. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim to'g'risidagi Qonuni.

